

Alkon historiasta

Oy Alkoholiliike Ab aloitti kieltolain kaaduttua vuonna 32, 58 myymälän voimin. Historiikissa mennään kuitenkin vielä hieman kauemmas menneisyyteen. Aloitetaan 1200-luvulta, kun maassamme käytiin ensimmäinen kirjattu olueen liittyvä riita, Köyliönjärven jäällä piispa Henrikin ja talonpoika Lallin välillä. Muuten keskiaika oli kuitenkin lähinnä viinan hallitsemää. Paloviinaa tarvittiin ruudin tekemiseen ja sitä kautta se yleisty. Viinaa pidettiin tuolloin lääkkeenä kaikkiin vaivoihin. Ruotsalainen lääkärikirja vuodelta 1625 toteaa näin: "Kun lakkaamatta aamuisin juo vähän viinaa silloin kuolevat madot, olipa niitä sydämessä, keuhkoissa tai maksassa. Se auttaa pahaan henkeen ja tekee juojan hyvänhajukseksi. Tällaista ihmelääkettä on viina eli elämän vesi, jota mestarit kutsuvat myös lääkintätaidon ädiksi."

1700 - luvulla viinaa myytiin yleisesti kirkonmenojen ja kansankokouksien yhteydessä. Asetuksia ja säädöksiä syntyi tiuhaan tahtiin, pääasiassa viljan säästämiseksi mutta myös juopottelun hillitsemiseksi. 1800-luvun alussa viinaa kului 5-10 litraa henkilöä kohden vuodessa. Tällä hetkellä kokonaiskulutus on 8,4 litraa vuodessa 15 vuotta täyttäneellä kohti, mutta vuonna 2007 se oli 12,7 litraa. 1800-luvun alussa kuitenkin tällaiset lukemat olivat käsittämättömät ja niitä vastustamaan syntyi raittiusliike, jonka etunenässä olivat Runeberg, Snellman ja Lönnroth. Turmiolan Tommista kertova kuvakirja valisti kansaa. Kotitarvepoltto kiellettiin 1866. Syntyi paljon viinatehtaita jotka tekivät moninaisia juomia. Erityisen suosittuja olivat erilaiset viinin ja punssin sekoitukset, joita kansa kutsui "holipompeleiksi". Omnipollon Holipompelia odotellessa.

Alkoholia sai edelleen myydä tavallisissa kaupoissa, mutta vuodesta 1870 alkaen väkijuomien myyntiä varten piti olla erillinen huone ja pulloihin vaadittiin merkintä sisällöstä. Sääntö-Suomi! Samalla kiellettiin myös myynti alle 15-vuotiaalle tai päihtyneelle. Kaupoissa oli usein myös mitta ja suppilo, joiden avulla viinaa sai ostaa omaan astiaan. Oluttakin myytiin vielä 1800-luvulla astiatavarana. Tehdasmaisesti pulloitettua olutta alkoi saada vasta 1880-luvulla. 1886 säädettiin kulutuksen hillitsemiseksi laki, jonka mukaan paloviinaa ostettaessa oli ostettava vähintään 2,7 litran kannu kerralla. Määrää vähennettiin 1892 kahteen litraan.

Myöhemmin alkoholijuomien myynti siirtyi erillisiin punssi-, viini- ja olutkauppoihin. 1900-luvun alussa alkoholimyymälöitä oli Suomessa 1066. Myynti- ja anniskeluluvat haettiin maistraatista. Alkoholiyhtiöt maksoivat veroa valtiolle ja toimintakaupungilleen. Verojen käytöstä pidettiin tarkasti kirjaa. Mm. Seurasaaren ulkomuseo ja Korkeasaaren eläintarha saivat alkunsa Helsingin anniskeluyhtiön voittovaroilla.

Työväestö kärsi alkoholismista ja raittiusliike oli nousussa. Työväestön keskuudessa oli myös voimakas juomalakkoliike ja vuosisadan vaiheessa kulutus oli laskenut kolmeen litraan henkilöä kohti vuodessa. Ensimmäinen yksikamarinen eduskunta hyväksyi kieltolain, mutta Venäjän keisari jätti sen vahvistamatta. Kieltolaki tuli lopulta voimaan itsenäisessä Suomessa 1.6. 1919. Laki kielsi alkoholin valmistuksen, kuljetuksen, myynnin ja varastoinnin. Lääkinnällisiin, teknisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin laillista alkoholia välitti ainoastaan Valtion Alkoholiliike.

Tämä voi yllättää, mutta kieltolain aikana alkoholia kului lääkkeenä runsaasti. Lääkärit kirjoittivat potilailleen usein spriin lisäksi shampanja- tai konjakkireseptejä. Menekki kasvoi tasaisesti vuoteen 1928, kunnes lääkäreiden reseptienkirjoitusoikeuksia rajoitettiin. Laki oli vaikea valvoa, koska kansa ei pitänyt siitä. Trokarit nousivat sankarin asemaan. Myös mielenkiintoiset alkoholiittomat juomat yleistyivät.

Kieltolain myötä kansalaisten lainkunnioitus väheni, väkivalta lisääntyi, trokarit rikastuivat. Yhdellä tunnetulla trokarilla oli 20-luvulla kymmeniä moottoriveneitä, useita autoja ja puhelimia (!). Palveluksessaan hänellä oli parisenkymmentä renkiä, muutama autonkuljettaja ja jopa moottoriasentaja. Lama syveni 30-luvulla ja valtio tarvitsi kaikki tulonlähteet. Joulukuussa 1931 järjestettiin neuvoa antava kansanäänestys, jossa kansa saattoi äänestää kieltolain säilyttämisen, mietojen vapauttamisen tai kaikkien alkoholijuomien vapauttamisen puolesta. Seuraava kansanäänestys järjestettiin muuten vasta 63 vuotta myöhemmin EU:iin liittymisestä. 44,4 prosenttia äänioikeutetuista äänesti ja näistä yli 70 prosenttia kannatti kieltolain kumoamista. Eduskunta sinetöi tämän äänin 120-45 ja valtion monopoliksi perustetulla Oy Alkoholiliike Ab:llä oli puolitoista kuukautta aikaa järjestää alkoholin myynti. Tarvittiin henkilökunta, pääkonttori, myymälä- ja varastotilat sekä myytävät tuotteet. Monopolin tarkoitus oli hoitaa alkoholin tuotanto ja jakelu niin, että samalla kun estetään laitoin liike, pyritään minimoimaan väkijuomien kulutus ja lieveilmiöt.

Helsingissä aukesi tuolloin 9 myymälää. Mikään näistä ei ole enää nykyisellä paikallaan, mutta mm. Kalliossa Alkon paikalla on nykyään Lepakkomies. Myymälät olivat auki 10-15 (5-4-3-2-1-0), väkijuomia ei myyty alle 1/3 litran erissä eikä yli kahta litraa kerralla. Varastojen niukkuuden takia voimassa oli myös 2 pullon rajoitus / juoma / henkilö. Samalla avattiin olutmyymälöitä, joissa oli tarjolla "Helsingissä valmistettua olutta pulloittain", kuten myös väkijuomamyymälöissä. Yhteensä myymälöitä aukesi tuolloin 58. Kaikkiin Suomen kaupunkeihin ja Rovaniemen kauppalaan. Viski tuli ensi kertaa tutuksi suomalaisille. Ryntäys myymälöissä oli niin rajua, että joissain liikkeissä myyntipöydät irtautuivat ja siirtyivät yleisön paineen edessä. Ensimmäisten päivien ostetuin juoma oli eestiläinen Riigi Monopolin paloviina Puhastatud viin, 25 mk / pullo.

Kulttuurishokki oli valtava. Ihmiset tulivat Alkosta pulloja ilmassa pidellen ja katsoivat tarkkaan asiakaskuntaa. "Katohan, tuokin menee, ja niin on raitista aina näytellyt tähän asti." Uuraassa tunnettu pirtutrokari asettui jonoon neljältä aamulla ja oli ensimmäinen asiakas Alkon auetessa kymmeneltä. Mies pyysi puhutella johtajaa ja sanoi "Kun minä nyt tunnetusta syystä lopetan, toivotan mitä parhaita menestystä urallasi. Hoitele nyt asiat yhtä tarmokkaasti kuin minä olen tehnyt."

Alkuaikoina pullotilattiin myyjiltä hinnaston perusteella. Ne olivat hyllyssä pohja asiakkaaseen päin, jotta ostohalut eivät heräisi. Tuotteiden markkinointi ja suosittelu oli rangaistuksen uhalla kielletty. Ensimmäinen Alkon oma tuote, Pöytäviina, tuli markkinoille jo huhtikuun lopulla 1932. Samana vuona seurasivat vielä Rajamäen akvaviitti, Jaloviinat, Viskiviinat, Jouluhehku ja Vinetto. Salakuljettajien lannistukseksi lanseerattiin Karhuviina. 42-prosenttinen, kuminalla

maustettu ja halpa. Kansansuosikki Karhu sai kahden vuoden elinaikanaan useita lempinimiä, kuten Mörökölli, Kontio, Töpöhäntä ja Karhun kusi. Oluen valmistusluvan sai 44 panimoa heti kieltolain kumouduttua. Aluksi oli myynnissä kakkosolutta, jonka pian syrjäytti kolmannen veroluokan olut. Portteriakin oli saatavana. Limuviinat kulkivat Viinake - nimellä.

Talvisodan aikaan maaherrat saivat kieltää myynnin ja anniskelun tilapäisesti tai osittain ja puoli Suomea olikin tuolloin "kuivana". Kokkolasta Loviisaan piirretyn viivan itäpuolella myymälät olivat kiinni. Matkustajat kuljettivat junissa juomia kuivalle alueelle "märältä" puolelta. Vuonna 1942 ostomäärä rajattiin yhteen litraan kerralla, mikä aiheutti valtavat jonot kauppojen edustalle eikä henkilökunta voinut muistaa kuka oli jo ostanut litransa. Pulloista ja kapseleista oli pulaa, joten vastikepullojärjestelmä, eräänlainen nykyisen panttijärjestelmän edeltäjä, otettiin käyttöön. Jos täyttä pulloa vastaan ei ollut antaa tyhjää, piti maksaa sakko. Tästä järjestelystä luovuttiin vasta 1952. Metallisten korkkien loputtua korvikekapseleita valmistettiin mm. puusta. Koska viina valmistettiin puusta ja suljettiin puu- tai pahvikorkein, kansa alkoi puhua tikkuviinoista tai höylätyistä tai höyläämättömistä lankkuviinoista.

Sodan aikana hinnastossa oli kotimaisten tuotteiden lisäksi ranskalaisia konjakkeja. Tuonti toimi myös Saksasta ja muutamista Etelä-Euroopan maista. Kotimaisista suosituimpien joukkoon kuuluivat yhden tähden Jaloviina sekä tähdetön, vääpeliksi kutsuttu Jaloviina. Näiden lisäksi Pöytäviina, Vaakunaviina, Rajamäen akvaviitti, Pomeranssiviina, Rommiviina. Uutuustuotteeksi kehitettiin katajanmarjoilla maustettu Ginin ja viinan sekoitus, Erikoisviina. Oluen valmistus tyrehtyi vuoteen 1942 mennessä viljapulan vuoksi. Vuodesta 1943 alkaen oli käytössä ns. viinakortti, jolla sai ostaa väkijuomia vain tietystä myymälästä. Myymälöissä oli etsivätarkkailijoita jotka tarkastivat ostokelpoisuuden ja tekivät myös kotikäyntejä. Uusille viinakortin saajille pidettiin nuorisopuhuttelu ja ongelmakäyttäjää laitettiin myyntikieltoon. Myyntikieltoja oli parhaimmillaan vuonna 1947 49 550 kappaletta. Kruunukorkki yleistyi oluessa näitä aikoja. Olutta myytiin pääasiassa ½ litran pulloissa. Nelosoluen myötä myös 0,33l pullo yleistyi.

Alko satsasi olympialaisiin isosti ja valmistautui hyvissä ajoin. Olympiahinnasto painettiin nelikielisenä. Uusina tuotteina lanseerattiin mm. Gin long drink ja brandy long drink. Juomavarastot täytettiin kuin Otaniemessä konsanaan, asetuksia muutettiin aukioloaikojen ja anniskelun osalta. Vuoden alussa oli jo luovuttu pullopantista ja vapautettu väkevät viinat viinakortista. Ulkomaalaiset asiakkaat saivat myymälässä passia näyttämällä ostoksensa jonon ohi. Muutamia suomalaisia saatiin kiinni yrityksestä esiintyä ulkomaalaisena. Sateisen sään takia myynti oli odotettua pienempi ja varastot riittivät hyvin. Vain venäläinen votka pääsi loppumaan. Edellisvuoden heinäkuuhun verrattuna myynti Helsingissä nousi kuitenkin 53 prosenttia. Alko tehtiin 40-luvulla myös valistavia lyhytelokuvia, kuten urheiluaiheisen "Tie voittoon", nuorisolle tähdätyn "Tahtoisin olla kuningatar", lauantaijuopottelusta kertovan "Elämän arkea" ja itse Edvin Laineen ohjaaman täyspitkän "Pikku Matti maailmalla". Alko valmisti myös pakkasnestettä 1937-52.

Vuonna 1953 tuli markkinoille Koskenkorva, jonka suosio oli sen jälkeen pysyvää. Chymos kosiskeli sodan jälkeen karjalaisten tunteita väkevällä Karjala - viinillään. Ostajatarkkailua purettiin vähitellen vuosina 1949 ja 1952, lopullisesti se lakkautettiin 1958. 50-luvun lopulla kulutusta alettiin ohjaamaan - kohti mietoja. Myymälöistä tehtiin myyvämpiä ja ensimmäinen viinien valintamyymälä avattiin Helsingin Vanhalla Kauppakujalla Pohjoisesplanadilla vuonna 1962. Tiettyjä viinejä jopa suositeltiin, joka oli Alkolle aivan ennenkuulumatonta. Pullot nostettiin hyllyihin pystyyn. Alko alkoi julkaista Viiniposti - nimistä lehteä (kuulostaako tutulta?), jossa opastettiin viinien käytössä ja kerrottiin eri maiden viini- ja ruokaperinteistä. 70-luvulla Alkon siirryttyä viinikampanjasta laaja-alaisempaan valistukseen lehden nimi muuttui Etiketiksi. 1964 ulkomainen olut tuli Alkoon Tanskasta, Iso-Britanniasta, Itävallasta ja Sveitsistä.

1968 eduskunta hyväksyi väkijuomalaista alkoholilain muuttuneen lain yksimielisesti, sekä keskiolutlain 147-16. 1.1.1969 lähtien Alkoja (nimi muuttui) sai perustaa myös maaseudulle. Kieltolain päättyessä voimaan tullut 21 vuoden ikäraja laski nykyiseen 18 ja 20 vuoden malliin. Ostomäärien rajoituksia pienennettiin ja mietojen osalta ne poistettiin. Keskiolut siirtyi suureksi osaksi ruokakauppoihin. Viinakauppoja avattiin heti samana vuonna maaseudulle 26. Alkoholien kulutus nousi heti ensimmäisenä vuonna lähes 50 prosenttia ja kasvoi aina vuoteen 1974 asti. Tällä välin tölkkilut tuli kauppoihin, 1971. Raittiusväki halusi oluen takaisin Alkoon ja kunnat saivatkin päättää itse vähittäismyynnistä ja anniskelusta. Suomessa oli vielä kirjan julkaisuvuonna 1994 useita paikkakuntia joissa keskiolut oli kielletty.

Vuodesta 1989 alkaen Alkon tuotteita pystyi Postin kautta tilaamaan puhelimitse kaikkialle Suomessa. Postimyynni alkoi Turun saaristosta ja Lapista, jossa matka myymälään oli tuolloin hankala. Vuodesta 1988 Alkosta on saanut ostaa sahtia. Ensimmäisenä sitä sai luonnollisesti Lammin Alkosta. Sahtia myytiin aluksi kolmen, viiden ja kolmenkymmenen litran astioissa.

Kirja loppuu vuoteen 1994 ja sen jälkeiset tapahtumat pikaisesti Alkon sivuilta. Suomi liittyi Euroopan talousalueeseen 1995 alusta ja säännöksiä harmonisoitiin muun Euroopan kanssa. 1998 viimeinen tiskimyymälä, joka sijaitsi Kruunuhaassa, muutettiin valintamyymäläksi. 2003 avattiin 300. Alko Turun Kupittaalalle. 2016 avattiin verkkokauppa ja 2018 tuli maailmanloppu A-oluen vapauduttua.

Lähteet:

Alkon myymälämuseo - Pitkäripaisen vaiheita

<https://www.alko.fi/alko-oy/yritys/5-4-3-2-1-0>